

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

SZILÁDY ÁRON

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

CSÁSZÁR ELEMÉR

*

HUSZONHATODIK ÉVFOLYAM

HARMADIK FÜZET

ÁLL. POLGÁRI NY. TANTÓKÉPZŐ INT. KÖNYVTÁRA	
Érkezett: 19.....év.....hó.....n.	
Letétele:	Csoportszám:

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1916

TARTALOM.

Tanulmányok, értekezések :

	Lap
<i>Bayer József</i> : Vázlatok a magyar művészet múltjából. IV. A »Pesti műegylet« és első kiállítása 1840-ben. V. A második műkiállítás Pesten s annak közhatása az irodalomban	257
<i>Zsigmond Ferencz</i> : Jókai írói munkássága a szabadságharcig	275
<i>Dézi Lajos</i> : Régi magyar verseskönyvek ismertetése. VI. A Lipcsei-codex	305

Adattár :

Hét levél Kazinczytól, kilencz Kazinczyhoz. II., bef. közl. <i>Harsányi Istvántól</i> ...	344
Madách egy drámai töredéke. Közli: <i>Vértesy Jenő</i>	352
Arany János egy ismeretlen levele. <i>Kardos Lajostól</i>	355
Helmecki levele Sipos Pálhoz. Közli: <i>Dr. Kristóf György</i>	356
Szentmiklóssy Alajos levelei. I. közl. Közli: <i>Szücsi József</i>	357

Könyvismertetés :

Doktori értekezések 1915-ben. 5. Prém Loránd: Kövér Lajos élete és drámaírói pályája. — 6. Vnutschó Berta: Jókai Mór drámai munkássága. <i>Király Györgytől</i>	378
Zuber Marianne: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig. <i>Jaulusz Ilonától</i>	379
Magyar Shakespeare-Tár, VIII. k. K. E.-től	381
Helyreigazítás	382
Irodalomtörténeti repertorium. <i>Hellebrant Árpádtól</i>	383

—

Az Irodalomtörténeti Közlemények a Magyar Tud. Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának megbízásából és kiadásában jelenik ugyan meg, de tartalmáért egyedül a szerkesztő felelős.

Az Irodalomtörténeti Közlemények megjelenik évenként négyszer (január, márczius, június és október hónapokban) 8—8 íves füzetekben. Előfizetési ára egy évre 10 K., egy-egy füzet ára 3 K.

Szerkesztő lakása: Budapest, I., Pauler-u. 4.

VÁZLATOK A MAGYAR MUVÉSZET MÚLTJÁBÓL.

(Második és befejező közlemény.)

IV.

A »Pesti műegylet« és első kiállítása 1840-ben.

Az 1839/40-iki országgyűlést korszakos jelentőségűnek szokták föltüntetni abból a szempontból, hogy ekkor jött volna létre a kibékülés a nemzet és a kormány közt. Helyesebb volna ezt csupán fegyverszünetnek nevezni, mert az egyik fél kényszerűségből nyugodott bele a helyzetbe, a béke tartósságát pedig előre is kétségesse tette, hogy emez egyik félnél teljesen hiányzott az őszinte szándék, valamint a nemzeti kívánalmak jogosságát elismerni kész politikai bölcsesség. Egy szempontból mégis nagy jelentőségű volt, abból t. i., hogy a társadalmi úton megindult tevékenység elé nem vetett gátakat a kormány. Nem avatkozott a dolgokba támogatólag, de nem is hátráltatta azokat kifogásaival, legalább nyíltan nem. Ennek az egészséges társadalmi mozgalomnak egyik tüneteként jut homlokterbe, elhanyagolt művészi életünk föllendítése érdekében, egy művészi egyesület megalakításának kérdése, melynek nyomán már 1839 november első napjaiban életbe lép a Pesti műegylet.

Ezen egyesület megalakításakor és céljainak kijelölésekor kétségen kívül nagyobb szerepet játszott a jó szándék, mint a szakértelem, s inkább a jelen lebegett a megalkotók szeme előtt, mint a jövő, hogy úgy mondjam: inkább gondoltak *általában a művészetre*, mint sajátosan *a magyar művészetre*. A műkedvelők jó igyekezetének nem tudott — vagy tán nem is akart — egyelőre ez a szakértelem helyes irányokat kijelölni. A gyors cselekvés szükségének hiúsággal vegyes érzete azonnal kész eredményekkel akart előállni, hogy így legalább külsőségekkel igazolja fönnállásának szükségét, helyességét, életrevalóságát. A 40-es évek magyar társadalmá oly sokfelé volt igénybe véve, hogy a gyorsan jelentkező siker nélkül elvesztette volna bizalmát minden olyan új intézménnyel szemben, mely alig létesítve, már is nem tud határozott kész eredményekkel előállni. Ez magyarázza meg aztán, hogy sok, alapjában jó vállalkozás téves irány felé tereledött, s az első látszólagos nagy siker oly bajok forrásává lőn,

melyekből csakis nagy rázkódtatások árán tudott később kibonyolódni, vagy a melyek nem egy vállalkozásnak teljes fölsülését vonták maguk után.

A Pesti műegylet is, úszva az árral és hogy gyors cselekvéssel kézzelfogható eredményekkel is dicsekedhessék, megalakulása 8-ik hónapjában megnyitotta első műkiállítását 1840 június 7-én. Egykorú referensek naivan lelkesülő s óvatosan bíráló megjegyzései révén arra a meggyőződésre jutunk, hogy ez a kiállítás alig volt egyéb hevenyészett, szakértelem nélkül összeszedett, javarészt művészi érték nélküli tárgyak zsbvásáránál, melyen az értékes képek az elenyészően csekélyebb számot képviselték. Az egyik referens őszintén bevallja, »hogy a beküldött műdolgozatok között olly silányak voltak, hogy a bécsi akadémia tanítványainak leggyengébbje is azt magáénak vallani irtózott volna«. Ugyanaz a referens azon óhajtságának adott kifejezést, hogy bárcsak »némelyek, a helyett, hogy efféle hasztalan mázolásokkal töltik a drága időt, inkább virágzó művészeti akadémiákban keresnék kimivélésüket; ott legalább jól rajzolni tanulnának, a színadásban készséget szerezni ügyekeznének, s azután mint ügyes képirók térnének vissza hazájukba«. A szobrászati művekre meg épen azt jegyzi meg, hogy azok még a középszerűsége is alul maradtak, s azért »mint tanítványi darabokat« megemlítésre se tartja méltóknak. Egy másik referens legajább két kiállítót tart megemlítésre méltónak: *Casagrandet* és *Lentulust*. Amaz Pyrkernek gipszbe öntött mellszobrát és *Sz. János a pusztában* cz. képet állította ki, emez »millyviaszba nyomott« (!) két arczképet, »mellyek elég szorgalommal ugyan, de kevés kifejezéssel dolgozvak«.

A festmények nagyobb része bécsi és müncheni festőktől került ki, s így már ez az első kiállítás is jelezte a Pesti műegylet azon irányát, hogy kiállításaival csupán a magyar pénzpiacot akarja a külföldi festőknek hozzáférhetőbbé tenni.

E tudósítások egyikének legbecsesebb része kétségkívül az, midőn névszerint felsorolja azon kiállítókat, kik hazánkban születtek, megjegyezvén róluk, vajjon külföldön élnek-e, vagy itt a hazában. E névsor becses adalék a magyar művészet történetéhez, s csak az a kár, hogy a Pesti műegylet épen ezen névsorra tekintettel nem jutott azon belátásra, hogy művészi céljainak csak akkor fog igazán megfelelni, ha e magyar művészek érdekeinek ügyét teszi gondozása legkiválóbb tárgyává. Pedig valóban figyelemre méltó dolog lehetett volna már az is, hogy íme a véletlen egyszerre több mint 30 magyar művész nevét vetette a fölszínre, nem is említve azt, hogy Ferenczy István, Faragó József, Rombauer János stb. elő sem fordulnak a névsorban.

Íme a tőle összeállított névsor: Alconieri (Bécsben), Aumeyer Mihály (Pesten), Balkay Pál (Egerben), Barabás Miklós (Pesten), Boutibonne (Bécsben), Brodszky Sándor, Casagrande (Pesten), Einsle (Budán), Heinrich E. (Pesten), Jankovich (Párisban), Joannovits

Katalin (Fehérvárott), Kann Henrik (Pesten), Kärbling Henriette (Pesten), Kiss Bálint (Pesten), Lacza Endre (Kalocsán), Lang Rudolf (Bécsben), Marastoni Jakab (Pesten) Markó (Firenzében), Medvey (Pesten), Molnár József (Pesten), Nákó (Pesten), Nigg József (†), Pfeiffer Ignác, Pfeiffer Ilona (Pesten), Rausch I., Roth Emánuel, Schmidt József (Bécsben), Schöfft Borbála (Pesten), Szalé János (Bécsben), Tikos (Bécsben), Treu (Selmezbányán) és Weide (Budán). Kár, hogy tudósítóink alig egy-két magyar festő művére térnek ki, s így egészében alig nyerhetünk világos képet arról, minő sikert vívtak ki maguknak magyar művészeink? De, ha a sorok közt akarunk olvasni, akkor az egy Markót kivéve, a többi magyar művészről el kell mondani, hogy háttérbe szorultak a bécsiek és a müncheniek mellett. Pedig az egyik tudósító a maga hazafias álláspontjának jellemzésére a következő naiv valamóással kezdi tudósítását: »A haza szellemi s anyagi haladásának örvendő ember, elfogúlva, szorongó szívvel s azon gondolatoktól gyötörve lépdél fel a városi redutteremek felé, melyeknek csarnokában és éttermeiben a művek kiállítvák, valljon oly méltányos s kimélő leend-e ítéletében a kezdet iránt, a csupán külföldit imádó, s minden hazait kicsinyléssel, gúnyos orrfintorgatással megvető is, mint ő, mint az azt elgondolni tudó: hogy kezdetben a világ is tökélyetlenebb volt és csak több természeti háborgás s általános új átalakulás által lett azzá, mi most... de aggodása csakhamar mondhatlan kéjjé s édes ámulássá változik, midőn a csarnokba lépve, első tekintetre is oly tárgyakba ütközik szeme, mellyek előtt a legfínnyásabb követeléseknek is lohadni s ha magasztalásukra nem is, de elismerésre mégis fakadniok kell«. És ebből az elismerésből kevésnek, az elragadtatásból csak egynek jutott a magyar művészek közül. Balkay Pálról annyit mond, hogy benne »derék virágfestőre« talált. Aumayer Mihály *Kíváncsi fiúja* ugyan nem valami gyönyörű, de az indulat kifejezése a gyermek arczán jól el van találva. Barabás Miklós *Galambpóstája* azonban már elragadja. »A carnatio gyönyörű, a redőzet igaz és könnyű; s ha valami kívánni valót a festmény hagyna, nem lenne egyéb, mint azon óhajtás: vajha a művész úr kissé silfidebb termetet adott volna örvendő hölgyének«. Megemlíti azonfölül ugyane művész két »gyönyörű krétarajzát«: *Haramija-vezért* és egy arczképét, valamint más egyéb arczképeit, »mellyeknek mindannyiján van egy-egy jellemző vonás, a mesterkezet és psychologot megismerető.« Így szól az egyik (*Parlagi* név alá rejtőző) referens. De a másik, a dologhoz jobban értő architektus, Novák Dániel, már nincsen ennyire elragadtatva Barabás *Galambpóstájától*. Megengedve azt, hogy a gondolat jó s természetes, és a »színfelhordás« is meglehetősen, a szemek kifejezéssel teljesek, de a rajz ellen annál több kifogást tud emelni. »Hogy az arcz hibátlan legyen — írja — azt a festész maga sem hitetheti el magával s hogy a fej nagysága által a vállakhoz képest a nyak rövid, azt kiki belátja; hogy

ezentúl a mocskos árnyék helyét tisztább árnyéklás válthatná fel, azon alig kételkedhetik valaki; s hogy végre a draperia nem atlasz, vagy hozzá hasonló vászon szövet, hanem kívölgylet (!) vas, vagy ha úgy akarjuk, sárgaréz pléhek, mit maga az árnyéklás módja is bizonyítani látszik, a festész maga is elismerendi. Az arczon magán is nem természeti pirosságot, hanem pirosítót, vagy lakkot vélünk dúsan felhordva látni. « Már jobban tetszik *Agg katonája*, kinek ránczos képe »mindamellét is nem száz, hanem valamivel ötvenet meghaladó s némi bajokat kiállott vént mutat. « Novák részéről nem nagy ízlésre vall, midőn azt ajánlja Barabásnak, hogy ha agg személyeket akar festeni, Denner Boldizsár részleteket túlzón kiemelő modorát vegye mintául. Nem vonja egyébként kétségbe Barabás »iparát« és tehetségét, de azt jövendőletti, »ha a kezdő művész valamely képzőművészeti akademiában tőkélyesítendi még magát s azután historiai darabokkal is foglalatoskodni fog, derék művész válhatik belőle idővel s becsületére leend hazájának, *ha el nem bízva magát, igaz ösvényt követend.*...»

Einsle arczképét, de főleg tanulmányfő-jét dicsérettel említi Parlagi, ez utóbbit, mint a »mellyre borzadva s mégis örömmel néz az ember. Milly jártas ecsettel van itt a világ megtörése kezelve — kiált fel elragadtatással — milly szívvrázó az indulatkifejezés!« Novák ellenkező véleményen van. Ő az arczképet magasztalja, ellenben a tanulmányfő nem felel meg a várakozásának. Nem tudja kitalálni, vajjon a művész mit akart kifejezni e tanulmányfővel, írja naiv referensünk. »A fájdalom talán csupán gyomorgörcstől okoztatik, vagy pedig túrhetetlen fogfájástól, melly egész testét megrendíti. Az orvos ebben találván a fájdalom okát, e szerint írná meg receptjét is. Megengedve azt, hogy a festész szerencsés arczkép rajzoló, tagadjuk, hogy ő képes indulatokat is természetesen kifejezni; s mivel más egyéb rajzaiban is kitűnt ismeretlensége a perspectivával, melly nélkül historiai és tájfestést nem is képzelhetni, azt tanácsolnók: hogy át nem hágva a korlátot, az arcz s egyes alakok festésénél megállapodjék, nehogy eddig szerzett érdemei csonkulást szenvedjenek«. Azt ajánlja neki, hogy Lavatert és — Hogarthot tanulmányozza!

Míg a kisebb jelentőségű többi magyar kiállítót Novák meg sem említi, Parlagi ezekről is mond egyetmást. *Gaal Gusztáv* aquarellejáról ugyan megmondja, hogy azok alig emelkednek a középszerűségig, de *Ivanovics Katalin* »fehérvári hazánk leánya arczrajzát« rajzban méltánylandónak mondja, ha mindjárt szerinte nem is elégíti ki »minden tekintetben«. Párizsban lakó hazánkfiának, *Jankovicsnak*, tájképéről (*Vidék és romok Nápoly környékén*) egyebet nem említ meg, mint hogy azt nevezett hazánkfia az egyesületnek ajándékozta. Kärbling Henriette »pesti hazánk leánya« csendéleteiről, virág- és arczképfestményeiről emlékezővén, azt mondja, hogy a két, első helyen említett genreben »ritka szerencse és hűség-gel dolgozik«. *Kiss Bálint* arczképeit nem emeli ki, de annál

elismerőbben nyilatkozik a *Falusi vacsora* cz. genre-képéről. »Ha a lepényvivő asszonynak — írja — kissé feszes állását lerójuk, az egész, mind színsoportozat, mind perspectívjében tökélyes egész; az arczok kifejezése characteristicai: különösen a bográcsgó öregé.«

Marastoni Jakab művész, számos »s többi közt jól talált arczrajzot is« állított ki, azonfölül egy *Alvó hölgyet, Velencei vízhordozó leányokat* s egy Tizian-másolatot (*Keresztelő Szt. János*). De amazok némelyikében mód nélkül rikitónak tartja a színezést — ebben pedig szerinte sz. János »mumiai sárgabőrű lény.« (!)

A kiállításnak csupán egy magyar művésze van, kinek képei előtt mind a két referens meghajtja zászlóját. Ez *Markó Károly*. Parlagi »magyar Claude Lorraine«-nek nevezi el. Szerinte a műegyesület büszke lehet arra, hogy képeit (két olasz tájképét) kiállíthatta, »mert ez valóban ritka szerencse, minővel már rég hírben álló intézetek sem dicsekedhetnek«. Képeiről így ír: »maguk azok a természet, egész mezetlenségében s pompájában, egyszerűségében és gazdagságában, vászonra varázsolva. A hívebben vissza nem adhatott lombok között szellőket vélünk susogni; a harmatos füvet dagadni képzeljük; az árnyakba hűsölni vágyakozunk; a virágnak csak illata hiányzik, a csermelynek pedig suttogása. S milly utánozhatlanok romjai, levegője. Alakjai ellen ugyan lehetne némi kifogás, de az a többi tökély mellett elenyészik.«

Ugyanilyen szellemben szól Novák is Markó képeiről, melyeket ő is az ideí kiállítás valóságos díszének tekint. »A barnásan tartott aly, a falombozatokkal együtt, éppen azon szint árulják el, mellyeket Olaszországban, jelesül Florencz vidékén észrevehetni. A perspectiva e festményekben olly igaz, s a színelők, a színközepek és színfenékek elosztása annyi művészies elrendezést mutat, hogy azok Ruisdael, Harkert, Everdingen tájfestvényeivel méltán vetekedhetnek. A staffage olly jó, hogy nagyítóüveggel megtekintve Teniers alakjaival a próbát kiállják.« Nincs azokkal egy véleményen, kik azt állítják, hogy Markó az alakokkal nem tud bánni. Szerinte ellenkezőleg »ritkán mutathatni fel egy tájfestményt, mellyben illyes kis, úgy szóllva architekturai alakok (!) illy művészi ügyességgel s merészséggel berajzolva és színekkel olly jól ellátva volnának«...

Ezen a tárlaton állít ki először »egy fiatal hazánkfia... bicskei születésű Pestvármegyéből« *Molnár József* is. *Fazék-kötő drótosítója* Parlagi szerint »tanítványi ugyan«, de tehetséget mutató darab.

A magyar kiállítók közül még megemlíti ezen referensünk *Medvey* »paránydad arczképeit« aquarelleben, Nigg Józsefnek porcelánra festett virágjait, mint »legmeglepőbbeket«. Schmidt József történeti festményei közül gyöngének tartja a következő hosszú címűt *Corvin János lovaggá emeltetése atyja által Belgrád*

várának bevétele után, de »több becsűnek« *Hunyadi János halálát.*

Treu-től a *Záloguevés* igen jó gondolat, de kivitelben gyöngé; annál jobb szerinte Tikosnak *Nyúlárusa*, mely előtt mindenki örömmel áll meg. »A nyúl természethívebben nem is rajzolható, az árus pedig olly rábeszélő arczzal ajánlja áruját, hogy a néző késznek mutatkozik megvásárlására«.

Az egykorú »műkritika« kezdetlegességének jellemzéseken megemlítjük, hogy Parlagi az utólag érkezett művek sorában megemlíti Faragó Józsefnek (»naturalista szobrásznak«) *Armeniáját* »tajtba vésve« és a lévai születésű Hallgass Mátyásnak, ki Casagrande műtermében tanul, »Canova után egy másolatnak másolatát, en basrelief gipszben«. Bírálata e jellemző sorokkal végzi: »Adja hazánk nemtője, hogy mindkettőből Canova váljék.« Sajnos, Parlaginak ez a nem közönséges óhajta teljesületlen maradt!

Novák Dániel beszámolója már nem végződik ily kíméletes óhajtasokkal. Ő bátran megmondja, hogy sajnálja, ha az idei kiállítás magyar művészeiről nem nyilváníthatott jobb véleményt, és végül azt tanácsolja, »igyekezzenek a festészettel foglalatzkodni akaró hazánkfiai az igaz s pontos rajzolásban gyakorolni magukat és a színek keverésében és felhordásában ügyes mesterek igazgatása alatt készségezt szerezni, nehogy külföldi mesterek dolgozataira és magányosok festvénygyűjteményeikből kiszedetésekre legyünk kénytelenek szorulni s ez által a műkiállításnak némi fontosságot adni.«

Igy végződött az első műkiállítás Pesten. Hogy a Pesti műegylet hazafias érzése mekkora volt, azt csupán két ténynyel óhajtuk bizonyítani. Kisorsolásra ugyanis 31 olajképet és 4 aquarellet vett meg. A 31 kép közül 6 magyar festőtől 8 drb., 25 pedig idegentől volt. A megvett magyar képek ezek voltak: 1. Schmidt Józseftől: *Hunyadi János halála*; 2. Barabás Miklóstól: *Galambposta*; 3—4. Aumayer Mihálytól: két *Tanulmányfő*; 5. Kärbling Henriettétől: *Gyümölcsök*; 6. Weidetől: *Koldus*. A négy aquarelle közül három Gaaltól volt: a) *Tengeri hajók*; b) *Havasok*; c) *Beczkó vára*. Összesen tehát 9 magyar és 26 idegen képet vásárolt!

A másik tény az, hogy a kisorsolás eredményét az egyesület titoknoka, »hivatalosan legelőször« ... a *Pesther Tageblatt* 188-ik számában tette közzé!

Azt hisszük, e két ténynyel már kezdetben elárulta a Pesti műegylet, hogy minő mértékben óhajta magyar művészi egyesületként szerepelni.¹ És e két tény annál furcsábbnak fog feltűnni, ha figyelembe vesszük, hogy a Pesti műegylet ez első évi elnöke Trefort Ágoston, titoknoka Szalay László volt. Egy más helyütt

¹ V. ö. Honművész 1840. II. évf. 53., 54., 55. sz. (Parlagi); 60., 61., 62. sz. (Novák Dániel); 63. sz. (Képvásárlás); 65. sz. (Sorsolás).

részletesebben szólunk majd egykorúak véleménye alapján e nemzetietlen irány titkairól, itt csak tényeket hoztunk fel a Pesti műegylet emez irányának jellemzésére.

Az 1840. évi november 8., 9. és 14-iki közgyűlés egymár érdekes adatot tett közzé ez első év eredményéről. Ezek főbbjeit megemlítjük, hogy a Pesti műegylet első évi közhatásáról fogalmat alkothassunk. A társaság első évi bevétele 7664 frt 8 kr., kiadása 7618 frt $5\frac{3}{4}$ kr. volt s így az első év pénzmaradványa: 46 frt $2\frac{1}{4}$ kr. A kiadások közt a legnagyobb (4007 frt 36 kr.) tétel a képek bevásárlására esik. De sokkal tanulságosabb volna azt tudni, hogy ebből mennyi esett a 9 magyar és mennyi a 26 idegen képre. Tetemes összegbe került a jutalomkép (Dannhauser Józseftől: *Az anyai öröm*), reproductiója: 1678 frt $9\frac{3}{4}$ kr.-ba! A szállítás és vámbér szintén nagy összeget emésztett fel: 788 frt 33 kr.-t! A közönség részvételét illetőleg becsebb adat, hogy a kiállítást az első évben 8976-an látogatták és a »magán-műbarátok« 2757 pengő forint ára képet vásároltak. Még többet érne azt tudnunk, hogy mily képek, mily áron kerültek műbarátaink magántulajdonába.

Ez a közgyűlés különben egészen megújította tisztikarát. Trefort helyébe Fáy Andrást választotta közfelkiáltással elnökévé az 1840/1-ik évre. Választmányi elnöke: Wagner Sándor, alelnöke: Kossuth Lajos lett. Levelezésre ügyelőkül Hajnik Pál és Iszer Vilmos, titoknokul Szekrényessy Dániel választattak meg. A választmányba belékerültek az irodalmi, politikai, művészi élet legkiválóbbjai, köztük Barabás Miklós, br. Eötvös József, Ferenczy István, Klette [Keleti] Károly, Lukács Móricz, Pfeffer Ignác, Rosty Albert, Schedel Ferencz, Szalay László, Tasner Antal, Trefort Ágoston, Weide Vilmos, Zlinszky János. A közgyűlés lényeges változtatásokat tett az alapszabályokon, igazgató tisztviselői számára választmányilag kidolgozott utasításokat adott s kijelentette, hogy a műkiállítást illető szabályait később fogja »közönségesíteni«.¹ Hogy mindez külön és együttvéve nem volt elég arra, hogy a Pesti műegyletet a *magyar művészet* gondozó és felnevelő dajkára avassa, sajnos, a későbbi évek nagyon is igazolták.

V.

A második műkiállítás Pesten s annak közhatása az irodalomban.

A Pesti műegylet által rendezett második »Műkiállítás« 1841 június 21-én nyílt meg a városi redoute-épület vendéglői szobáiban, az I. emeleten, annak a Nagyhíd- (ma: Deák Ferencz-) utca felé eső részén. A *Honművész* tudósítója azt látta, hogy mind a műdarabok, mind a hazai művészekről beküldött tárgyak sokkal

¹ V. ö. *Honművész* 1840. II. 101. sz.

nagyobb számmal vannak az idén, mint tavaly voltak. Az idén is mint tavaly több, későn érkezett jeles festményt nem vettek föl a »nyomtatott lajstromba«, mindazáltal ezek is — bár szám és a művész neve nélkül — »közszemlére szintén kitétettek.«¹

A fönntemlített »nyomtatott lajstrom« ma már valószínűleg sehol se található meg. Annál értékesebb a tudósítónak a Honművész hasábjain közzétett jegyzéke, melyben felsorolja azon kiállított műtárgyakat, »mellyek részint hazafias (!), részint művészi tekintetből« az ő figyelmét is magukra vonták. A kiállított tárgyak összes száma 377. Ebből olajfestményre a legtöbb esik: 330 drb. Rajzra, »réz-, aczél-, kőmeteszvényre«, miniaturere, aquarellere 43. »Képfaragó művekre« ellenben csak négy. Az itthon és külföldön élő magyar kiállító művészek száma e kiállításon 42 volt, kik 82 olajképet, 2 szobrászati és 14 egyéb művészeti tárgyat állítottak ki. A kiállított műtárgyak több mint $\frac{1}{4}$ része tehát magyar volt, a mi kezdetül elég kecsegtetőnek mondható.² De ha a magyar tárgyú idegen műveket tekintjük, akkor a kiállítás még többet nyer magyaros jellegben. Ime a gyűjtemény magyar tárgyú képei: 1. Eybl F.-tól: Fáy András, Kossuth és Hild arczképei köre. 2. Corvin Mátyás lovagszobra gipszből, Wiedemann M.-tól. 3—4. Szalé Jánostól: *Magyar vidék és Liget, Ovár környékén*. 5. Sterrer Ferencztől: *Huszárok*. 6. Waltmann Jakabtól: *Battyhány hgk. Törzsvára romjai*. 7—8. Glatz Tivadartól: *Halastó a Kárpátokban és Murányi vashámor*. 9. Hess Károlytól: *Magyar ménló feje*. 10. Pollack Vilmostól: *Huszárkémlés*. 11. Heumerlein K.-tól: *Sobri halála (!)*. 12. Rosmayr Jánostól: *Pozsony*. 13. Herbsthofer Károlytól: *Gara Miklós védi a két királynőt*. 14. Heicke Józseftől: *Pusztai csikósok*. 15. Schmidt Józseftől: *Árpád az alaptörvényeket alkotja (!)*. 16. Schindler Károlytól: *Élelmet vivő huszár*. 17. Schiavoni Antaltól: *Schodelné*. 18. Frankenberger Jánostól: *Sz. László király*.

Összeállítottuk e kiállítás magyar művészeinek betűrendes jegyzékét is a képtárgyak megjelölésével. Ez összeállításunknak, azt hisszük, nagyobb hasznát fogja látni az, ki a XIX-ik évszázad magyar művészetének történetét fogja kimerítően megírni, mintha a Honművész rendszertelen adatai után kellene indulnia. Igaz, hogy e 42 magyar kiállítónak legnagyobb része ezúttal is csak dilettans; néhány meg inkább iparművészetet űz, s közülök alig egy-kettőnek a neve jut az utókorra; de az úttörőkről se illik megfedkezünk, kik talán kezdetleges műveikkel ebben a korban közelebb állottak közönségükhöz, mint a legelsőök. Mindenesetre közremunkáltak a közizlés emelésére s így jogot nyertek arra, hogy legalább nevüket és az akkori közizlés tekintetéből is jel-

¹ I. I. 1841. I. félév 51. sz.

² Joó János tudósítása szerint Szentpéterynek Mazeppát ábrázoló ezüst domborműve is ki volt állítva, de mint gr. Batthyány Kázmér magántulajdona.

lemző képtárgyaik és képeszméik emlékét megőrizzük az utókor számára, mely a jelentéktelennek látszó dolgokból is tud figyelmenre méltó következtetéseket vonni.¹

A nélkül, hogy e kiállítás műveltségtörténeti jelentőségét kicsinyelnők, művészi értékét nagyon csekélynek kell tartanunk. — De beszéljenek az adatok.

Íme a kiállítók és műveiknek lajstroma:

A. E. gróf

Pesten.

1. Pesti utzasöprő gyermekek.

Balkay Pál

Egerben.

1. Téli vidék. Fidanz után.
2. Kétségbeeső Artemisia.
3. Tájkép (reggel).
4. Baromfiak.
5. Vak Tóbiás gyógyítása.

Barabás Miklós

Pesten.

1. Schodelné mint Norma.
2. A szalagfü.
3. Családkép.
4. Arczkép.

Bellók György

Bécsben.

1. Corinthi Eudamidas végrendelete, Poussin után, ironnal rajzolva.

Borsos József

Bécsben.

1. Sárközvidéki leány.
2. Rabló a börtönben.
3. Csendélet (6 db).
4. Hálaérzet.

Engert Vilmos

Pesten.

1. Két arczkép. (Miniature.)

Frühling Károly

Pesten.

1. Az utolsó Hohenstaufen Konrád. Sepiafestmény.)

Gaal Gusztáv

Bécsben.

1. Hattyutó, Hohenschwangau mellett. (Aquarell.)
2. Sümegeh vára. (U. az.)

Heinrich Ede

Pesten.

1. Meglepett nyilatkozmány.
2. A művész saját arczképe.

Heláwein István

Pesten.

1. Magyarország pártfogója. (Miniature.)

Hora I. L.

Pesten.

1. Arczkép.
2. Arczkép.
3. Arczkép.
4. Tanulmányfő.
5. Bretagnei pórnő.
6. Arczkép.
7. Arczkép.
8. Bern vidéki hajadon.

Indrikovics János

Budán.

1. Tájrajz.
2. Gyümölcsök s virágok.

Kann Henrik

Pesten.

1. Leskelődő rabló.

Karafiát Emmelina

Pesten.

1. Tyrolai vidék.

¹ A kiállítás megnyitását jelentő egyik hírlapi közlemény így kecsegtette a közönséget: »Örömmel jelenti előlegesen, miként honi művészeink által beadott igen becses műveken kívül, meszsze külföldről beküldött oly jeles és számos műdarabbal gyarapult az idei műkiállítás, miszerint biztos reményt táplál az egyesület az iránt, hogy a t. cz. közönségnek ritka műeleményt fog nyújtani.« (Jelenkor 1841. 47. sz.).

Kärgling Henriette

Pesten.

1. Csendélet.
2. Gyümölcsök.
3. Fiatal jósnő.
4. Gyümölcsök.
5. Csendélet.

Keresztury Mária

Pesten.

1. Himzett kép.
2. Himzett kép.

Khoor József

Pesten.

1. Házasságtörő nő.
2. Római koldus.
3. Gyümölcsök.
4. Gyümölcsök.

Kiss Bálint

Pesten.

1. Arczkép.
2. Kilátás egy ablakból téli zajláskor.
3. Úti jelenet.
4. Hunyadi János két szerb rabló ellen.
5. Dobó István.

Kosareck M.

Budán.

1. Sakkjátészó.

Kovács Mihály

Bécsben.

1. Zsákmányra akadt parti lakósok.

Lestyán János

Pesten.

1. Arczképek.

Líbay Samu

Besztercebányán.

1. I. Ferencz király mellszobra. [Ezüst filigran sodronyból; 65000-nél több részből összeillesztve. Lásd e műdarab részletes leírását a *Jelenkor* 1841. évfolyama 45-ik számában a Budapesti napló cz. rovatban (első hasáb). E mű különben már 1840 végén előbb Bécsben volt kiállítva. Ez

alkalommal először ismertette részletesen a *Honművész* hasábjain [1840. II. 104. sz. 837—8. lap] B—gh. J—f.

Lövy E.

Pesten.

1. Nagyszerű egyveleg. (Quodlibet.) Tollrajz.

Madách Pál

Pesten.

1. Landeck romjai.
2. Jordan melletti vidék.

Markó Károly

Pisában.

1. Magyar vidék.
2. Tájkép.
3. Tájkép.

Müller János

Pesten.

1. Drezda melletti vidék.
2. Napoleon visszatérte Elbából.
3. Neápoly egy része.
4. Ossian. Gerard után (tusólt rajz.)

O. T. bárónő

[Valószínűleg Orczy Thekla bárónő.]

1. Angyali üdvözllet. (Sepiafestmény.)

Petrovics Demeter

Baján.

1. Megváltó Krisztus. (Szoborka érczből.)

Pfalz Ferencz

Eszéken.

1. Gyümölcsök.
2. Vén Sibyllák.
3. Lucretia.

Pfeffer Ilona

Pesten.

1. Paraszt-jelenet.

Pichler Károly

Nagymihályon.

1. Lomniczi csúc.

Rauch F.

Budán.

1. Kaltenleutgebener vidék.

<p><i>Remekházy Mária</i>
Pesten.</p> <p>1. Krisztusfő. (Selyemre hímezve.)</p> <p><i>Ságody József</i>
Budán.</p> <p>1. Falusi vidék.
2. Vak koldus.
3. Enyelgő kéményseprő.</p> <p><i>Schernhofer Ida</i>
Pesten.</p> <p>1. Briel háttere.
2. Rudelsburg.</p> <p><i>Schwindt Károly</i>
Pesten.</p> <p>1. Arczkép.
2. Arczkép.
3. Arczkép.
4. Arczkép. (Pasztell-festmény.)
5. Ámor rózsák közt. (Miniature.)</p> <p><i>Schwindt Zsófia</i>
Pesten.</p> <p>1. Stajer vidék.
2. Nagyanya.
3. Gyümölcsök.
4. Macskával játszó két leány.</p> | <p><i>Slech Alajos</i>
Váczon.</p> <p>1. Gyümölcsök.</p> <p><i>Tikos Albert</i>
Kassán.</p> <p>1. Tanulmányfő.
2. Leányka alvó ölebével.
3. Tót pásztorfiú ebédjénél.
4. Arczkép.
5. Olvasó leány.</p> <p><i>Vandza Mihály</i>
Miskolczon.</p> <p>1. Egyveleg.</p> <p><i>Weber Anna</i>
Budán.</p> <p>1. Esti tájék.</p> <p><i>Weide Vilmos</i>
Budán.</p> <p>1. Déli nyugalom.
2. Katonaszállásolás.
3. Politizáló magyar parasztok.</p> |
|--|---|

A Pesti műegylet eme második, mint a föntebbi adatokból látható: magyar festőkben és festményekben eléggé dús kiállítása, bár nem állott, mint már említettük, művészeti tekintetben valami nagyon magas színvonalon, más tekintetből mégis nagy jelentőségű a XIX-ik évszázadi magyar szépművészetek történetében: ennek nyomán indul meg ugyanis újabban a magyar szépművészeti bírálat. És valljuk be, ha nem is kiválóan s szakszerűen részletező alapossággal, de mégis a Novák Dániel és Parlagi szellemeskedő fecsegéseitől eltérőleg oly helyes nyomokon, hogy igazán sajnálni lehet, miként eredményei nem állanak arányban a tiszta jó szándékkal és a helyes útirány kijelölésének értékes gondolataival. Ez első bírálatok inkább az egésznek mint kiállításnak társadalmi és művészi jelentőségével foglalkoznak s figyelmen kívül hagyják a kiállított tárgyak művészi fogyatékságaiknak vagy kiválóságaiknak szakszerűen beható bírálatát. Egy-egy megjegyzést ebben a tekintetben is megkoczkáztatnak, de egészében véve, mint szigorúan szakszerű bírálatok nem jöhetnek figyelembe. Az egyik bíráló e kiállításról egészen őszintén a következő szavakkal körvonalozza a maga álláspontját: »Az egész olyan mint egy vaczi-utcai bolt kirakása (!), a legtarkább egyveleg, akkép rendezve: hogy a darabok a szemlélőnek tetszését minél inkább

megnyerhessék; és így helyesen, mert — véleményem szerint — nem egyéb az képvásárnál, melly egyszersmind a' művészek ajánlásául szolgáljon.« Egy kissé ugyan furcsán hangzik, hogy a bíráló szemében a műkiállítás alig több mint valami nagyobb bolt-kirakat, de e vélemény a maga leplezetlen őszinteségével legalább azt mutatja, hogy inkább csak a külső hatásbeli, mint a művészi benső értékbeli tényekre akar (s talán tud) kiterjeszkedni. Ebből a szempontból tekintve az egri lyceum neves rajztanárának, *Joó János*nak, bírálatát nem fogjuk értékén felül becsülni s csakis kortörténeti jelentőségét méltányoljuk. El kell azonban mindamellett ismerni, hogy helyes érzéssel figyelmeztette festőinket az Eötvös József *Karthusijának* ezen szavaira: »A természet hív utánczója még nem művész; csak ki képébe önlékét öntheti át, csak ki benső világának sugárait áraszthatja el műve felett, hogy mint Isten e nagy világon, úgy teremtésében ő álljon előnkbe; csak kinek színei szókká válnak, melyekkel gondolatjait kimondja — az művész.« Természetesen az ilyen aphorisma-idézést még nem tekinthetjük se az erős ítélőképesség megnyilatkozásának, se szakszerű kritikának, de ép e sorok idézése b. Eötvös Józsefnek nagy hatást tett regényéből, jele annak, hogy a művészet magasabb céljairól maga a bíráló is gondolkozott, a nélkül, hogy szaktudása révén szakszerűen beható műbírónak is merészkednék magát föltolni.

Első bírálókul e második kiállítás alkalmából Henszlmann Imre és Joó János lépnek föl.¹

Az utóbbi közel 100 művet sorol föl, melyek figyelmét magára vonták, a nélkül, hogy tökéleteseknek hinné. »Mindenikben vannak részletek jelesen dolgozva, de sokban hibákat is fedeztem föl rajzban, vagy színezetben; általán pedig, ha szoros vizsgálat alá vennők, aligha találkoznék, mellyben egy vagy másikunk hibát nem lelne; kimerítő bírálatot írni ennyi műről: ahhoz vizsgálhatási alkalom és évek kívántatnak, de itt célomon is túl van, és *gyengébbnek érzem magamat, hogy sem efféle tanítással felléphetnék a közönség előtt*« . . .

E szerény kijelentése után áttér arra, hogy az egyes képek ára nem állott arányban az illető képek becsével. Szerinte a festmény becsét két dolog határozza meg: 1. a mesteri tökély; 2. a tartalom. Az első a hibátlan rajzban, a természethű kiszínezésben s a szorgalmas kidolgozásban; a tartalmi érdem pedig a tárgy jelességében és a részletek mennyiségében nyilvánul. Szerinte egy történeti tárgyú kép becsesebb »bármilly tökélyvel« dolgozott arczképnél; de viszont egy »tisztelt ember« arczképe

¹ Az első, a Pesti Hirlap 1841. évi 59-ik számában, az Athenaeumban 1841. II. évf. 1, 2, 3. sz. és a Budapesti Szemle II-ik kötetében (A rajzoló művészetek feladata.), a második a Társalkodóban 1841. 74—75. számában. V. ö. ez utóbbinak ily cz. cikkével: A pesti műegyesület ügyében, Társalkodó 1841. 90. sz.

becsesebb egy érdektelen személyéénél; egy szép nőé kedvesebb bármely természetű banyáénál. Ő elismeri, hogy minden művész a maga érdemét csak a mesteri kidolgozásban és a részletek összeállításában keresheti, »de eszméje, tárgya, emeli művét, mely ha jeles, közérdekű, akkor megörökíti annak becsét, mert életet is adott neki, mi által szól, eszmét költ az emberben. Illy mű természetesen csak történeti darab lehet« . . . E teljesen egyoldalú bár a kor szépítő irányával megegyező felfogás bírálata talán a legjobban jellemzi Joó János értékét, ha előre jelezzük, hogy az ő bírálatának becsesebb fele épen az, midőn Henszlmann nézeteivel foglalkozik.

Lelkesen üdvözli benne azt a műismerőt, ki a »képező-művészetekkel« nemcsak felületesen foglalkozott, hanem alapos ismereteket is szerzett e téren. »Ő nemcsak szívvel és lélekkel szól a művészet ügyében, hanem észszel is.« . . . Talán ez alapon mi is helyesebben cselekszünk, ha Henszlmannal behatóbban foglalkozunk, mint Joó Jánossal.

Henszlmann valóban észszerűbben jár el, mint Joó János, midőn távol tartva magát a műkedvelősködő véleménynyilvánítástól, a kiállítást mint egy irány tünetét fogva föl, magukat a kezdeményezőket és az azok vezetése alatt álló műegyletet veszi bírálat alá. Az egésznek, mint egyedül lényegbe vágónak a jelentőségét bírálja, tekintet nélkül a részletekben nyilvánuló fogyatkozásokra. Elvi álláspontra emelkedik s midőn az 1841-ik évi képkiállításról nyilatkozik, nem a múltra tekint csupán vissza, hanem jövődöbeli hatásának kilátásait is mérlegeli. Nem az egyes képkiállítások múló benyomásait tekinti a földolognak, hanem azon maradandó befolyást bírálja, melyet a képkiállításokat rendező társaság, ezúttal a Pesti műegylet lesz hivatva a hazai művészetek kifejtésére, az ízlés emelésére vagy megromlására gyakorolni. Nem a kiállítókat, hanem a kiállítás rendezőit tekinti a jelentősebb félnek.

Hírlapi cikkeiben aggodalmasan említi, hogy már az eddigi két kiállítás tarka képei, mennyire megzavarták a mi közönségünk meg nem állapodott ízlését. Csupán utánzás látszott meg a képeken, az utánzók kapkodásával, bizonytalanságával. Az idej egész műkiállítás czélszerűtlenül is volt rendezve; a plasztikai művek száma alig volt 5—6, és a képekre illesztett ár is megtévesztette a közönségnek különben se magas fokon álló ítélőképességét. E még sokképen is fokozódható bajból csak abban lát menekülést, ha a *nemzeti művészet* kifejtésére fogjuk a fősúlyt helyezni. Hazai tárgyakat hazai lélekkel felfogva és megalkotva: csak így teremthetjük meg a magyar festői stílust. A kezdet nehézségeivel tisztában van, de az ő felfogása szerint gyenge alapzatra soha nagy dolgot nem lehet építeni. »Így, ha még eleinte sem akarunk bajlódni nemzeti művészetünk alapköve helyezésével: földszinti házat ugyan nyerhetünk, de jeles palotát, vagy templomot építeni, melyekben

még a muzsák istene is ellakhatnék, soha képesek nem leszünk.« E helyes czél elérésére négy dolgot hoz javaslatba: 1. szerezzük be a régi klasszikus művek gyűjteményét; 2. azokat a nagy hazafiakat, kik ilyenekkel birnak, »országosan« kellene fölszólítani, hogy sajátjukat a Nemzeti Múzeumban csoportosítsák. Miután ily oktató gyűjtemények létesültek, ehhez: 3. egy magyar nemzeti iskolát kapcsoljunk, »mellyben a növendékek régi classicus művekből tanulják a nemzeti életet. Ez az iskola távol legyen minden akadémiái iránytól és minden más nemzeti művészek modorát kizárja; önmagából fejtsen ki egy sajátlagos stílt és nemzeti művészetet.« 4. Addig, míg ez létesülhetne, a jelenlegi műegylet mintegy jobb irányt jelöljön ki előkészítőleg, főkép az által, hogy *Magyar nemzeti műegylet lenni törekedjék*. Erre úgy fog a legjobban közremunkálni, ha nemzeti tárgyú képtárgyakra pályadíjakat tűz ki. Bíráókul dologhoz értő, pártosságtól mentes férfiakat válasszon, kik egyúttal ne csak a kiállításokat rendezzék, hanem a kiállított művekről bírálati lajstromot is készítsenek. A fődolog, hogy a műegylet alapszabályai átvizsgáltassanak s a nemzeti igények szerint módosíttassanak.

Mint látjuk, Henszlmann jó helyütt kereste a bajok forrását, s volt benne elég bátorság is annak a kimondására, hogy mindaddig, míg a műegylet nem veszi föl alapszabályai kötelező pontjául a *magyar nemzeti művészek és művészet istápolását*, képképzései a műízlést csak megzavaró képvásárokká lesznek.

Henszlmann ígéretet tett, hogy eszméit könyvalakjában bővebben fogja kifejteni. Nem is maradt az ígéretnél, mert a következő évben egy terjedelmes könyvben adta elő e tárgyról való nézeteit.¹ Henszlmann Imre idézett műve az első, irodalmilag is számottevő és így komoly figyelemre méltó dolgozat, mely a magyar művészet jövőjének ügyével behatóan foglalkozik. Ma már nehezen élvezhető olvasmány, s formai hibáit csakis tartalmas volta képes ellensúlyozni. Stílusán nagyon is meglátszik annak a környezetnek a hatása, melyben fölnevelődött, de az is, hogy idegen anyanyelve ellenére, az övében épúgy, mint felsőmagyarországi születésű többi íróiarsai kebelében, oly erős nemzeti érzés buzgott, akárcsak a magyar Alföld rónáján fölnevelődött tősgyökeres magyar fiúkban. Munkája előszavában mondja lelkesen, hogy »a jó hazafi első figyelmét mindig tulajdon nemzetiségére és kedves hazájára fordítandja, miről Vörösmartynk dicső Szózatjában olly igazán bélyegzőleg mondja: Bölcsöd az 's majdan sirod is«... Ez az erős nemzeti érzés adja kezébe a tollat. Igaz meggyőződése, ha a művészetekben nagyokká akarunk válni, szükséges, »hogy először is valódi magyarokká válni tanuljunk.« *Az isteni szikrát önmagunkból kell kifejleszteni. Ne törekedjünk szolgálai utánzással*

¹ Párhuzam az ó- és újkori művészeti nézetek és nevelések közt, különös tekintettel a művészeti fejlődésre Magyarországon. Irta dr. Henszlmann Imre. 1842. 8-r. 134 lap.

»ferde francziákká lenni« míg annak a reménye nem hagy el, hogy valódi magyarokká lehetünk.

Munkájában ú. n. »nemleges módszert« követ s ez okból azon téves tanokat adja elő, melyek az általánosítás szempontjából indulván ki, a művészetben a jellegzetesen nemzeti vonások eltörlésére törekcsenek, és csak ezek előadása után fog arra kiterjeszkedni, hogy miként lehetne jelen körülményeink között »a rajzoló művészetek ébresztéséhez és elősegítéséhez fognunk.«

Minket ezúttal művének csak az a része érdekel, mely a *műgyesületek jelentőségével* foglalkozik, művének ötödik fejezete.

Azt a kérdést veti föl, vajjon ezek a divatosakká vált műgyeletek képesek-e szabályaik segítségével a művészet föllendülését előmozdítani? E műgyesületek ismert célja: 1. hogy a közönségben fölkeltsék a művek iránti érdeklődést s aesthetikai érzést gerjeszcsenek; 2. hogy a művészeteket fölsegítsék s pályájukon haladásukban támogassák. E »felséges és szent cél« ellen kifogást senki sem emelhet. E cél elérésére három eszközt találnak alkalmasnak: 1. hogy műkiállításokat rendeznek; 2. hogy részvényes társaság lévén, a nagy közönségnek is alkalmat adnak a társaság ügyei iránt való érdeklődésre; 3. hogy a megvett képeket kisorsolják s ezen fölül minden társulati tagot egy rézmetszettel ajándékoznak meg.

Csakhogy — kérdi — mik a műkiállítások? »Oly tömegei a festményeknek, miktől elkábul az ember feje. A szorongó sokaság, a friss színek olaj- és lakkbúze, a nézőnél szédülést, főfájást okoz.« De nemcsak a kiállított tárgyak sokasága kábitja el a nézőt, hanem »méginkább a különböző utánzás útján eredt modorok sokasága is.« A rendszertelen képmiállítás a zsidvásár hatását teszi, ellentétben a kritikailag rendezett gyűjteménnyel, hol egyes iskolák szerint vannak a képek csoportosítva, és azokban a szemlélt, »mint valami csendes folyón nyugalommal haladhat előre«; ellentétben a divatos műkiállításokkal, hol a »sokféle, változó modor habjai hullámzó tengerre« helyezik a szemlélt. A legnagyobb baj, hogy a most élő művészek közt nemcsak sokféle, hanem valósággal egyugyanazonnál évenként más-más modor nyilvánulván, ezzel nemcsak a közönséget hozzák zavarba, hanem magukat a rendezőket is. A taláalomra felfüggesztett képek közül rendesen az vonja magára legjobban a figyelmet, mely a legnagyobb hatásvadászattal van megcsinálva. Ekként a műkiállítások nemcsak nem nevelik, hanem valósággal megmétélyezik a közönség ízlését. Idővel hanyatlásba fog esni s utoljára »majdcsak egészen el is enyészik.« Nem tagadja Henszlmann, hogy az úgynevezett »nagy közönségnek« valódi művészi ítélete sohasem volt, de pótolta azt, hogy oly korban, midőn a művészetekben bizonyos irány uralkodott, a közönségnél »bizonyos jó tapintat« fejlődött ki.

Nálunk, magyaroknál, a modor s divat még annyira meg nem állapodott, mint külföldön. Mi szokásainkban, nemzetiségünkben, erkölcsainkben a természethez még sokkal jobban ragaszko-

dunk, »mint az álmívelt, úgynevezett civilisáltabb népek.« Ne engedjük, hogy a külföld »modorával, eleganciájával, mesterkéltnyalakaságával s általánosításával elkábitson. Ne nyujtsunk segítséget a művészet megrontására, aljasítására! Pénzünkkel ne segítjük fel az academiákat, (!) mellyek a talentummal bíró ifjúból csak középszerű mesterembert képezhetnek.« (!!!) Elismeri, hogy a külföldtől tanulnunk kell, mert magunknak nincs még rajzoló művészetünk. De menjünk magához a kútforráshoz! »Ne vegyük a szemet a kovácstól.« Nézzük meg a régi mestereket, kikben nemzeti jelleg volt, s tanuljuk el tőlük, hogyan tudtak azok az őket környező életből nemzeti, sajátos művészetet alkotni. »Ne kezdjük a művészetet aggkorán, mert az aggkort csak a halál követheti« ..

Az utánzás veszedelméről szólván, lelkesen így kiált föl: »Édes hazámfiain! épen azért ne tegyük ezt, mert az utánzásra senkisé is kényszerít, vagyha valaki kényszerít is, az csak mi magunk vagyunk. S ne kezdjük a dolgot végénél, mert még általában el sem kezdtük; épen azért, mert még fiatal erővel birunk, ne hagyjuk magunkat öregekké képezni.« A német pl. a francia divatot már annyira megszokta, hogy a nélkül alig lehet el. Nekünk, hála Istennek, még nemzeti jellegünk van. Minket a világ nem fog kinevetni, ha francia frakk helyett magyar zekét öltünk. A művészetről való ferde nézetek eleddig még csak a városokban divatosak s csakis ott, a hová a francia divat kinyujtotta a karját. »*Mi új életet élünk s azért a művészetet is fiatal korán kell kezdenünk. Magyar nemzeti stílt kell teremtenünk, melly egyedül számolhat tartós sikerre. Ne hitessük el magunkkal, hogy épen olly tökéletesen érthetjük a német s francia életet s természetet, mint értenők a magyart, ha azt művészeink előadnák. Ne higgyük, hogy bennünk művészeti elem nem rejtőzik de ifjú erővel kell a dologhoz fogni s nemzeti lelkesedéssel.*«

A legnagyobb baj abban volna Henszlmann szerint, ha a nemzeti úton való haladást meg se kísérlenők és ha nem akarnánk eleinte hibákkal küzdeni, azokból okulni, »hanem egyszerre a kész asztalhoz ülni.« Francia ételeket fognak biz ekkor elénk tálalni, s jaj lesz, ha megszokjuk, mert testünk-lelkünk el fog tőle gyöngülni. »Hiába, a nemzetek gyomra is úgy van a természettől alkotva, hogy a mi egynek jól esik, az másnak betegséget s görcsöket okoz.«

Hogyan lehetne a külföldi művésztől várni — kérdi — ha már magamagának se tudott stílust teremteni, hogy számunkra ő teremtsen meg a magyar stílust? Ez oknál fogva szinte természetes az a másik kérdés, hogy miként lehet a fiatal magyar festőművésztől azt követelni, hogy ő teremtsen meg a magyar stílust, mikor az egész világnak csak az utánzás tetszik, s csak azt fizetik meg? Végül hogyan lehet magától, a közönségtől, mely az utánzásokat annyira megszokta, azt várni, »hogy élvét sajátjában s a nemzeti jellem egyszerű fölfogásában s előadásában találhassa föl?«

E bajok forrása abban található föl, hogy a műegyületek és múkiállítások maguk szoktatják rá a művészt és a közönséget egyaránt az utánzásra, modorosságra s így kivetkőztetik a nemzeti sajátságokból, s a művészet ekként gyermekkorából egyenesen a gyenge, életnélküli aggkorba jut. »Itt van a circulus vitiosus, melyben a művész a közönségre épen olly rossz hatással van, millyet a közönség viszont ő reá gyakorol!«

Henszlmann fejtegetései valóban nemcsak kortörténetileg érdekesek, hanem sok tekintetben ma is figyelemre méltók. A nemzeti talajból kifejlődő magyar művészet gondolatának oly lelkes apostola, hogy szinte csodálnunk kell, hogy ez, irodalmi kerülön át, nem volt nagyobb hatással a magyar művészetre. Bár elvi ellensége minden művészi akadémiának, elfeledkezik arról, hogy annak közhatása általánosabb, ha hozzá hasonló lelkes és tanult fők hirdetik az újjászületés művészi elveit, melyek könyv alakjában csak egy nagyon is szűk kör tudatára juthatnak. Bár fiatalos lelkesezését erős ítélőképesség is támogatja, elfeledkezik arról, hogy épen nálunk hathatott volna a legjobban egy jól szervezett művészi akadémia a magyar művészi élet irányítására. Mindamellett nem érdektelen, hogy miként válaszol a fölvetett kérdésre: vajjon hogyan lehetne a múkiállításokat úgy rendezni, hogy azoktól jó sikert várhassunk? Bécsi példára való hivatkozással megemlíti, hogy ott pár évvel ezelőtt egy meghatározott tárgyat tűztek ki megfejtésre s a legjobbnak talált festményt aztán megjutalmazták. De ezen, Henszlmann szerint, jó szokás már néhány éve nem divatozik s helyébe féktelen szabadság lépett, mely főleg a közönséget »habozó zavarba hozza.« Azt óhajtja, hogy e jó szokást nálunk föl kellene újítani, de oly módon, hogy több jutalomtárgyat és több jutalomdíjat kellene egynél kitűzni. Ne higgyük, hogy nem fogunk képeket kapni. A művésznak jól fog esni, ha képe árán kívül még pályadíjat is kap. A képek kisorsolását is abba kell hagyni, mert ezzel az eddig divatos eljárással »a nemzeti művészet kifejtésének s így a haza dicsőségének inkább kárára, mint hasznára munkálkodtak; a közönség ízlését csak tévutakra térítették s így egy nemzeti művészet kifejlését már születése előtt elölték.« A rézmetszetek kiosztását is meg kell szüntetni. Hivatkozik az 1841-ik évi esetre, midőn a bécsi hírneves Pepi Danhausernek képe: *Az anyai öröm*, került rézmetszetben kiosztásra. A tagsági díj 5 forintjáért akár egy Dürer-metszetet is vehetnek, mely 10—20 év mulva két annyit fog érni, míg a mostani addig értékét fogja veszteni. Tehát sokkal okosabb, ha jó képek segélyével a tulajdon ízlésünket kifejlesztjük, ítélőképességünket gyakoroljuk s »nemzetünknek sajátos művészetet szerezni törekszünk.«

Leghelyesebb volna valami nemzeti tárgyat pályadíjra kitűzni, a mivel művészeink figyelme a magyar életre s a hazai természetre irányíthatnék. Ha a jutalmazott művek értéke kevés volna is, biztosra lehet venni, hogy általuk a magyar művészet mind-

inkább fejlődnek. »A gyermeknek sokat lehet s kell is elnézni, míg férfiúvá válik; de midőn az öreg másodszor gyermek, soha többé férfiúvá nem lesz, s maga előtt egyebet nem lát a halálnál.« Az igaz, hogy ez esetben a külföldi festők nagyrészt el fognak maradni kiállításainkról, de ez épen nem lesz baj, valamint az sem, hogy 3—400 műtárgy helyett alig 100 lesz a termekben, s talán azok se lesznek a most divatozó nézetek szerint tökéletesek. Ezzel azonban mitse kell törődni. »*Jobb, ha 1000 szám helyett egy lesz, ha ez az egy nemzeti, ha magyar lesz. Jobb, ha egy fiatal erő ereje egészségtől duzzad s ez által a legszebb reményekkel kecsegtet, mintha ezer darab, külfénye által csábít ugyan, de belsején a rothadó fene halálos férgé rágódik.*« Ne gondoljunk azzal, ha ezért a »tűlművelt külföld« ki fog nevetni, majd kivívjuk egyszer mi is a győzelmet, ha sajátos nemzeti művészetünkkel állunk elé. Akkor a külföld fog tőlünk tanulni; míg most mi járunk hozzá iskolába s ezzel hazánkba »rothadt gyümölcsöt« hozunk. Nem igaz, hogy a művészetet úgy lehet importálni, mint a gyáripárt és gépeket. A klasszikus művészek közt egy sincs, ki nem a maga hazájában és nem nemzeti úton fejlődött volna. Elismeri, hogy az idegen művészet ösztönzésünkre lehet, de ha az idegen művészeteket tanulmányozzuk, menjünk mi is az eredeti forráshoz s ne azokhoz, kik e forrásból merítettek. »*Tanuljunk a régiektől, kik a művészetet nemzeti úton gyakorolták.*«

Végül befejezésképen, azoknak, a kik a jelen irány fenntartásáért rajongnak, azt feleli, hogy sokkal jobb a szekeret mindjárt eleinte jó útnak indítani, mert ha kerülő úton járunk, s e kerülő rossz, könnyen meglehet, hogy a szekér a rossz úton egészen eltörik. A mi szerinte e hasonlatban valószínű, »az az álművészetek tekervényes ösvényeire nézve bizonyos.« A művészetek története arra tanítson meg, hogyha a rossz irányt egyszer megkezdjük, »aligha leszünk többé képesek a jó útra visszatérni«...

E bőséges kivonat tán eléggé kiemeli Henszlmann művész-bíráói álláspontjának főbb elveit. Hogy azok mily helyesek voltak, sajnos, a mai kor jobban tudja értékelni, mint azt a saját kora tette. Ebben határolódik általános és kortörténeti becse. Kár, hogy szava a pusztába kiáltó volt. Nem értették meg. Nem értette pedig meg főleg a Pesti műgyelet, mely csökönyösségből-e, tudatlanságból-e vagy a nemzeti érzés hiányából-e, de mindenesetre nem igazolható könnyelműséggel odamunkált, hogy a hazai művészek iránytalanul tévelyegvén, pártolás hiányában elhagyatva érezvén magukat, nem válhattak egy nemzeti művészet első kezdeményezőivé, s így a magyar művészet kifejlődésének nagy kárára majdnem három évtized veszendőbe ment.

BAYER JÓZSEF.